

Principy sociálního učení církve

Principy sociálního učení církve můžeme přirovnat k pevným bodům, které slouží k vytyčení dálnice nebo železnice. Zeměměřiči zaměří podél připravované trasy pevné body, z nichž se pak vytyčí trasa budoucího inženýrského díla. Podobně principy sociálního učení církve jsou pevné body, jež vycházejí z křesťanského pohledu na svět a které nezmění ani *annorum series nec fuga temporum* (ani řada věků ani let času), jsou to zkrátka vždy trvale platné konstanty sociálního učení církve.

1. Princip lidské důstojnosti

Nejdůležitější je princip lidské důstojnosti, na němž stojí celé sociální učení a v němž má základ každý další princip sociálního učení církve.

Co je člověk? A co znamená lidská důstojnost? Na jedné straně je člověk jen nepatrný zlomek přírody, záhadný a neproniknutelný, prášek ve vesmíru, nedokonalý a trpící tvor. Ale na druhé straně je člověk královsky svobodný, vybavený rozumem a svobodnou vůlí, svědomím a vlastní odpovědností, ojedinelý a neopakovatelný, schopný milovat svého Pána a Stvořitele a mít podíl na společenství s ním. Člověk se dovede vzepnout až k nejvyšším vrcholům svatosti, ale také vyvolat v život nejničivější síly zla, které v zášti a nenávisti překračující rozměr člověka, mohou dnes zničit celý svět. Člověk je však víc než kterýkoli jiný živý tvor závislý na druhých. Ale nejen závislý, nýbrž celou svou bytostí toužící po společenství.

Písmo sv. ukazuje slávu člověka: „Co je člověk, že si ho všímáš, nebo smrtelník, že o něho pečuješ? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností, svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno mu pod nohy kladeš“ (Ž 8, 5–8). V listě k Efeským čteme, že Bůh si vyvolil člověka ještě před stvořením světa a stvořil ho k svému obrazu, dal mu tedy schopnost poznávat a svobodně jednat. A když člověk zhřešil, přijal Bůh v Ježíši Kristu lidskou přirozenost a svou vlastní krví mu získal věčné vykoupění. Člověk znamená pro Boha víc než celý viditelný vesmír, protože každý člověk má v Božích očích nekonečnou cenu. Každý člověk dostal od Boha jedinečnou, neopakovatelnou, nedotknutelnou a nezczizitelnou důstojnost a Ježíš Kristus, Boží Syn se „svým vtělením jistým způsobem spojil s každým člověkem“ (Gaudium et spes, Radost a naděje, 22).

Pro Marxe je však „lidská důstojnost to, co člověka nejvýše pozvedá, co ho činí nedotknutelným, obdivovaným od lidí a co ho vyvyšuje nad ostatní, kteří jsou kolem něho“. Větší rozdíl v chápání lidské důstojnosti mezi křesťanstvím a marxismem si snad ani nelze představit. Čiší z něho samolibost a cynismus. Masy pod vedením revolucionářů mají svrhnout buržoazii a nastolit nový společenský řád, ale dále si už revolucionáři vystačí sami. Marx má pro masy jen slova pohrdání, mnohokrát o nich mluví jako „o lidském smetí“. Pro marxisty totiž lidská důstojnost neznámá vůbec nic, protože když „se kácí les, tak lítají třísky“. Jen když zvítězí revoluce! I když těch „lidských třísek“ budou desetimilióny!

Křesťansky chápaný princip lidské důstojnosti má dalekosáhlé důsledky ve společenském životě, jehož je člověk ústřední součástí. Církev mnohokrát a mnoha způsoby obhajovala toto ústřední postavení člověka. Člověk nemůže být nikdy chápán pouze jako pasivní činitel, jímž na šachovnici světa pohybují zastánci „sociálního inženýrství“, ať levého nebo pravého zabarvení, jejichž snahou je přetvořit člověka podle své ideologie. Snahou komunismu bylo přivést masy k „ráji na zemi“. Člověk neznamenal nic, byl jen součástí kolektivu, který byl ovládán „vyšší mocí“, to znamená představou lidí, nadaných téměř božskými vlastnostmi, kteří přesně věděli, co mají lidé dělat, aby tento ráj na zemi vybudovali. Ve skutečnosti jeden diktátor hýbal lidmi podle představ svého chorobného mozku, nařizoval, rozkazoval, trestal – nejlépe smrtí – všechny, kteří odmítali se podrobit. Nacistický diktátor chtěl zase docílit toho, aby na zemi vládl jeden vyvolený národ, který je třeba očistit od židovských podlidí a „čistá

rasa“ se postupně stane pánem světa. Ve skutečnosti byl Hitler veden fanatickou nenávistí k židům. Kdo této představě nevyhovoval, musel pracovat jako otrok, ale přednost byla dána úplnému zničení člověka, nejlépe spálením v peci koncentračního tábora. Na tajném zasedání nacistických pohlavárů ve Wannsee v roce 1941 za předsednictví Reinharda Heydricha, bylo z pověření Hitlera oznámeno „konečné řešení židovské otázky“. Za realizaci „sociálního inženýrství“ zosobněného na jedné straně gulagem, na druhé straně Osvětimí, zaplatily životem ve dvacátém století desetimilióny lidí.

V křesťanství však „člověk je, musí být a musí zůstat subjektem, základem a cílem života společnosti“ (Rádiové poselství Pia XII. z roku 1944). Církev vždy hájila lidskou důstojnost proti všem, kdo se jí snažili redukovat nebo přerušovat. Dějiny dosvědčují, že lidská společnost může přispívat k nesmírnému povznesení člověka, je-li budována na křesťanském obrazu člověka, ale také k nejhavnějšimu pošlapávání lidské důstojnosti, je-li budována na obrazu, který se staví ke křesťanství nepřátelsky.

Podle Písma svatého byl člověk stvořen k obrazu Božímu, to znamená, že Bůh postavil člověka na vrchol stvoření, dal mu rozum, to znamená schopnost rozlišovat dobro od zla a svobodnou vůli. Jen člověk je schopen poznávat sám sebe, být svým pánem, vstupovat do společenství nejen s druhými, ale také se svým Stvořitelem, kterému odpovídá svou vírou a láskou. Celý život člověka je otázkou po Bohu a hledáním Boha. Jen člověk je totiž schopen spojení s Bohem. Muž a žena mají stejnou důstojnost a stejnou hodnotu a jako lidský pár mají podíl na Boží kreativitě.

Alexander Solženicyn, nositel Nobelovy ceny za literaturu, vypráví ve známém díle „Souostroví Gulag“ o stařence, která se v období politických procesů ocitla před soudem za zločin velezrady. Když na ní soudce vymáhal doznání za zločin, jehož se nikdy nedopustila, neohroženě mu odpověděla: „Vy dobře víte, že jsem žádný zločin nespáchala, ale ze strachu o vlastní život soudíte nespravedlivě. Já jsem však nevinná a nemám se k čemu přiznávat. Můžete mne třeba roztrhat na kusy, já mohu před svého Boha předstoupit třeba hned“. Ta prostá žena si byla vědoma, že důstojnost, kterou má před Bohem, jí nikdo nemůže vzít.

Až zákon, který platí od nového roku 2007, odhalil, kolik násilí a prohřešků proti lidské důstojnosti je páčáno v našich rodinách. Už několika desítkám agresivních násilníků, většinou mužů, byl po dobu deseti dnů zakázán vstup do bytu, v němž si na nevinných obětech vybíjeli své agresivní choutky. Stovky dětí jsou v ČR týrány vlastními rodiči. V roce 2006 bylo svými rodiči utýráno k smrti padesát dětí!

Téměř každý den jsme svědky pošlapávání lidské důstojnosti v Iráku, kde mnoho lidí se stává obětí bombových útoků a sebevražedných atentátníků. A což teprve používání deseti- až čtrnáctiletých chlapců jako vojáků v bratrovražedných válkách na několika místech světa! Lze proti tomu něco dělat? Obávám se, že jen velmi málo. Dokud se těmito násilníkům nebo těm, kdo verbují mladé zabijáky, nedostane v mládí alespoň minimální etické výchovy, bude každá snaha o nápravu marná.

2. Princip společného dobra

Principy společného dobra, solidarity a subsidiarity mají obecný a ustavující charakter, protože se vztahují na společenský život v celé jeho složitosti. Z uvedených principů máme čerpat kritéria rozlišování a směrnice pro činnost v jakékoli oblasti. Význam těchto principů spočívá v tom, že poukazují na nejhlubší morální základy, na nichž stojí uspořádání společenského života.

Princip společného dobra znamená, že ve společnosti by měly panovat takové podmínky, které by umožňovaly každému jejímu členu všestranný harmonický rozvoj osobnosti. Bude-li příznivý rozvoj jednotlivých členů, bude se příznivě vyvíjet i celá společnost. To ovšem předpokládá splnění jistých vnějších podmínek jako jsou: potrava, obydlí, práce, vzdělání a

přístup ke kultuře, dopravě, svobodné šíření informací, ochrana náboženské svobody, mír, dobrý právní řád, sociální jistota, ochrana životního prostředí, plná zaměstnanost, pevná měna apod. Nejde tedy o co největší dobro izolovaného jedince, ani o výrobu co největšího množství zboží, nýbrž o dobro všech. Péče o společné dobro je úkolem státu, který by se měl starat zvláště o chudé a o ty, kteří stojí na okraji společnosti. Princip společného dobra znamená, že by se relativně měli mít dobře všichni, nejenom někteří.

Principu společného dobra velmi dobře odpovídají neziskové, nevýdělečné, organizace, které se věnují dobročinné a veřejně prospěšné činnosti v oblasti ekologie, humanitární péče, sociální péče, tělovýchovy, vědy a výzkumu, vzdělávání, ochrany života a zdraví. Poskytují totiž zboží a služby, které nemohou být v dostatečné míře zajištěny komerčně. Jejich statut je upraven zákonem. Neziskové organizace jsou osvobozeny od daní, ale podmínkou daňových úlev je služba všem občanům a nerozdělování zisku, kterého lze použít jen k podpoře nevýdělečné organizace. Zisk se nesmí rozdělovat těm, kdo v této organizaci pracují.

Všechny vyspělé státy mají k neziskovým organizacím velmi liberální přístup. V USA působí nezávisle na státu asi milion neziskových organizací, jimiž ročně protéká asi 350 miliard dolarů, z nichž se 50 miliard spotřebuje na jejich vnitřní chod a zbytek se vrací mezi občany formou podpory neziskových organizací.

Společné dobro nespočívá v prostém součtu jednotlivých dober každého subjektu patřícího ke společnosti. Protože společné dobro patří všem i každému, je a zůstane společné, protože je nedělitelné. Na uskutečňování společného dobra, na jeho rozvíjení i na využívání jeho plodů by měl pracovat každý člen společnosti. Podle zásad společného dobra by se mělo usilovat o spravedlivější rozdělení pozemských statků, protože ještě dnes je veliký protiklad mezi malým počtem velkých boháčů a lidí žijících v naprosté chudobě. Zpráva OSN o lidském rozvoji tvrdí, že 358 miliardářů je bohatších než polovina lidstva. Zpráva Světové banky o vývoji světa uvádí, že 2,7 miliardy lidí má k dispozici denně méně než dva dolary a 3,6 miliardy lidí žije nad touto hranicí chudoby. A přitom by podle údajů OSN stačilo šest miliard dolarů, aby všechny děti na světě mohly chodit do školy, 9 miliard dolarů, aby všem lidem tekla pitná voda a 13 miliard dolarů, aby nikdo nemusel hladovět.

Správným krokem v tomto směru, tzn. k uskutečnění celosvětového společného dobra., je myšlenka bývalého amerického viceprezidenta a odborníka na ekologii, Alberta Gora, který už před více než deseti lety navrhoval obdobu Marshallova plánu. Dnes už je skutečností Globální Marshallův plán, který se bude v souladu s OSN soustředit na snížení počtu osob, jejichž příjem na den obnáší méně než jeden dolar – na polovinu, na umožnění školní docházky všem dětem, na snížení dětské úmrtnosti, atd. Plán se bude financovat z rozvojové pomoci. Země, které dosud na rozvojovou pomoc nepřispívaly, budou příštích deset let platit 0,33% ze svého HDP. Pro Česko, které má HDP zhruba tři bilióny korun, by tento příspěvek dosáhl tří miliard korun.

Ale jsou i soukromé iniciativy. Nejbohatší muž světa, americký miliardář Bill Gates založil nadaci na potírání chudoby, na boj proti nemocím, a na podporu vzdělávání v rozvojových zemích a vložil do ní 30 miliard dolarů a jeho přítel William Buffet rovněž 30 miliard dolarů.

Bible ukazuje jednotu lidského rodu a učí, že Bůh Izraele je Pánem dějin i kosmu. Jednota lidstva jako lidské rodiny je založena na odlesku vnitřního života Boha, jediného ve třech osobách, které my, křesťané, nazýváme „communio“, „společenství.“ Křesťanství ukazuje cestu k jednotě lidstva, ke skutečnému společenství, které má spolupracovat ve jménu celosvětové lidské rodiny a uskutečňovat univerzální společné dobro.

3. Princip solidarity

Lev XIII. uvádí zásadu, kterou dnes nazýváme solidaritou, pod jménem „přátelství“, Pius XI. ji označoval pojmem „sociální láska“ a počínaje Piem XII. je termín „solidarita“

používán stále častěji a ve stále širším významu: od „zákoná“ v samotné encyklice (Summi Pontificatus) po „zásadu“ (Mater et magistra), „povinnost“ (Populorum progressio) až po „ctnost“ (Sollicitudo rei socialis). Princip solidarity čili vzájemné odpovědnosti nese společnost tak, jako pilíř stavbu gotického domu nebo ocelová konstrukce mrakodrap.

Předpokladem solidarity je svědomí, které představuje přirozený etický smysl člověka. Svědomí – podobně jako rozum – může člověk cvičit, ale může je i zanedbat, přehlúšit, nebo dokonce se ho zřít. Svědomí je hlas, který stále zní v srdci člověka. Výstižně o tom pojednává pastorální konstituce Gaudium et spes v kapitole Důstojnost svědomí: „V hlubinách svědomí odkrývá člověk zákon, který si nedal, ale který musí poslouchat. Jeho hlas ho neustále vybízí, aby miloval dobro a vyhýbal se zlu. Svědomí je nejtajnější střed a svatyně člověka, kde je sám se svým Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru“ (GS 16).

Solidaritě nelze vnutit z vnějšku s použitím násilí. Tato ctnost vzniká spontánně, z dobroty srdce. Milosrdný Samaritán zachránil bližního proto, že byl pln dobré vůle. Solidarita je jako hřejivý sluneční paprsek. Kdo se ho dotkne, toho zahřeje tak, že vyzařuje teplo dál zcela bez donucení. Sv. Jan Křtitel kladl lidem na srdce: Kdo má dvoje oblečení, dej tomu, kdo nemá žádné a kdo má co k jídlu, udělej to také tak“ (Lk 3, 11) a sv. Pavel vyzývá: „Neste břemena jeden druhého a tak naplníte zákon Kristův“ (Gal 6,2). Solidarita vychází tedy z příkazu lásky k bližnímu a naplňuje se v konkrétním činu. Vztahuje se na všechny lidi bez ohledu na národnost, rasu nebo třídu.

Nepřekonatelným vrcholem solidarity je život Ježíše Krista, Nového člověka, solidárního s lidstvem až k smrti na kříži. V něm vidíme živoucí znamení nesmírné Boží lásky, která bere na sebe naši slabost a zachraňuje nás. V Ježíši z Nazareta se v maximální míře spojuje solidarita s láskou. Solidarita chápaná ve světle víry překračuje samu sebe a vede k odpuštění a smíření. Solidarita není jen prchavý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, je to pevné a odhodlané úsilí o společné dobro.

Člověk se odcizuje sám sobě, má-li k životu jen konzumní přístup, místo aby žil v pravém lidském společenství a snažil se o mezilidskou solidaritu. V dnešní době vyvstává reálná hrozba, že řetěz solidarity se přetrhne už v základní společenské buňce, rodině, protože konzumní společnost svádí člověka, aby se pevně nespojoval s druhým člověkem, ale pohlížel na partnera a na děti jen jako na jednu z věcí, kterou může nebo nemusí mít podle své libovůle. Stále také klesá počet sňatků a stoupá počet rozvodů. Mladí se nechtějí manželstvím vázat, mají své „přátele a přítelkyně“ a říkají: „Hlavně, že se máme rádi. Papír na to nepotřebujem“.

Dnes se mnoho lidí upíná jen k tomuto světu. Smysl života spočívá v tom, vytěžit z něj co nejvíce. Evropané usilují o optimalizaci štěstí bez utrpení. A k tomu má většina z nich k dispozici 70–90 let. Na život po smrti věří v Evropě jen 37% lidí, ve zmrtvýchvstání v křesťanském slova smyslu jen 31%. Z toho ovšem nelze vyvozovat, že pro ostatní smrtí všechno končí. Oni prostě život po smrti nezahrnuli do svých plánů. Nárok na štěstí bez hranic se musí uskutečnit hned teď. „Chceme všechno, a to hned“, zní okřídlené heslo mladé generace. Tento pokus vynutit si nebe na zemi je ovšem marný a znemožňuje solidaritu. Kdo je pod stálým tlakem velkého štěstí „ted“, nemůže dělat nic jiného než se snažit o maximální štěstí pro sebe. Jeho štěstí má přednost před štěstím druhých, protože šance štěstěny jsou omezené. Vazba jen na tento svět ničí solidaritu, a to z rozumných důvodů. Proč se vzdát šance dosáhnout štěstí, je-li to možné jen v tomto životě?

Druhým důvodem, proč ubývá solidarity, je blahobyt a bohatství. Lidé žijící v konzumní společnosti nechápou potřebu solidarity, protože oni si přece svoje bohatství perně vydobyli. Rovněž touha po moci a po ovládnutí druhých nezná solidaritu. Jan Pavel II. uvádí ještě jeden důvod, proč mizí solidarita. Je to celosvětová krize demokracie, jejíž důsledky ve společnosti jsou identické s hospodářskou krizí. Solidarita je však nezištná, znamená žít pro někoho nebo pro něco, zatímco ten, který se dere nahoru, snadno lidi vedle sebe přehlédne. Náboženství

solidarizuje. Pomáhá nám přejít ze začarovaného kruhu sebelásky do solidárního světa skutečné Boží lásky, kterou prožíváme s druhými, zvláště ve společenství věřících a v bohoslužbě. Naděje na vzkříšení z mrtvých, víra, že překonáme závozy smrti, nás činí svobodnými. Už se nehoníme za přeludem pozemského štěstí. Víme, že jsme tu také pro druhé a že solidárním a zástupným utrpením můžeme proměnit život svůj i život druhých.

V posledních desetiletích se slovo „solidarita“ stalo jedním z nejužívanějších slov. Objevuje se v politických projevech, v programech politických stran, v oběžnících odborů, ve filozofických pojednáních i v prohlášení náboženských vůdců. To, že dnešní svět solidaritu potřebuje, je myslícímu člověku jasné. Ale je možné ji prosadit na celém světě? V jedné rakouské studii vypovídá 80% lidí, že to nejdůležitější, čemu se děti musí naučit, je umět se rozdělit. To, čeho se v minulosti dosahovalo pomocí poslušnosti, bude se muset v budoucnosti dosáhnout pomocí hodnoty, která má v očích současné populace větší šanci: dělit se. Až obyvatelé Země poznají, že jim hrozí bezprostřední nebezpečí, pak se snad prosadí celosvětová solidarita. Pokud ovšem už nebude pozdě. Experti tvrdí, že podle prognózy demografického vývoje bude v polovině příštího století obyvatelstvo dnešních průmyslových zemí tvořit sotva 20% obyvatel světa. To vytvoří na jihu enormní tlak na stěhování směrem na sever, který bude ještě umocněn chudobou a diktátorskými režimy, které neposkytují obyvatelstvu takové šance jako režimy demokratické. Tento proces však už nastal – Mexičané ilegálně přicházejí do USA – a Asiáté a Afričané se tlačí do Evropy. Už dnes se tisíce uprchlíků z Afriky dostává na člunech na Kanárské ostrovy a odtud se pokoušejí dostat do blahobytné Evropy. Jak víme, v uplynulých třiceti letech se propast mezi bohatým Severem a chudým Jihem stále zvětšovala. Chce-li lidstvo přežít, musí překonat konflikt Sever–Jih a vytvořit novou civilizaci, civilizaci solidarity, založenou na zásadě, že stvořené statky patří všem.

Princip solidarity vyžaduje, aby lidé naší doby v sobě pěstovali vědomí, že jsou dlužníky společnosti, jejíž jsou součástí. Vděčí jí za všechny materiální i nemateriální statky i za nesmírné dědictví předcházejících generací. Zvláště dnes si lidé uvědomují vzájemnou závislost lidí i národů a obrovskou propast mezi blahobytnými a rozvojovými národy a snaží se o solidární jednání podle slov apoštola Pavla: „Trpí-li jedna část, trpí s ní části všechny“ (1 Kor 12,26)!

Arcidiecézní charita v Praze zprostředkovává kontakt mezi dárci, kteří přispívají na adoptované děti v Indii a jejich rodinami. Za zhruba 5 000 korun ročně má dítě v Indii v rámci akce „Adopce na dálku“ zaplacené přijetí na školu, vykonání zkoušek, doučování, školní uniformu, základní zdravotní péči, dojíždění do školy, případně poplatky za internátní ubytování, dále školní pomůcky jako sešity, knihy, školní brašnu apod. Po základní školní docházce se mohou tyto děti dále vzdělávat. V České republice bylo už adoptováno více než jedenáct tisíc indických dětí

Mezinárodní křesťanská solidarita (Christian Solidarity International – CSI) už třicet let stojí v popředí kampaně za vymýcení otroctví v Súdánu, které se rozmohlo během dvaadvaceti let (1983–2005) krvavé občanské války. Ale v Dárfúru zuří konflikt stále. Před islámským násilím uprchly z Dárfúru do jižního Súdánu tisíce lidí. Islámské milice zajaly desetitisíce žen (většinou křesťanek) a drží je v otroctví za nepředstavitelných podmínek. Jsou znásilňovány a nuceny přijmout islám. U mnoha mladých otroků, kteří byli donuceni přijmout islám, nezůstalo vůbec nic z jejich původně křesťanské výchovy. Jejich otrokáři je posílali do školy Koránu, aby z nich vychovali fanatické vyznavače islámu. CSI vykoupila tisíce afrických černochů, pomohla uprchlíkům, osvobozeným otrokům a dalším obětem genocidy, dodala mnoho humanitárních souprav pro přežití, stovky tun potravin a semen. Jen v roce 2006 pomohla více jak sto tisícům lidí v Súdánu. Finančně přispět můžeme i my.

Už 40 let připomíná OSN 21. března rasově diskriminované. Smutný rekord drží dnes Súdán. Chartúmské etnické čistky stály již život dvou milionů černých křesťanů a animistů a

vyhnání dalších pěti milionů z vlastních vesnic. Modleme se vytrvale za mohamedány, aby pochopili, že násilí a vražda nesmí sloužit k šíření náboženství. V Božích očích jsou teroristické činy vždy hříchem.

Křesťané jsou pro svou víru pronásledováni také v Nigérii, Iráku, Indonésii, Indii, Pákistánu, Egyptě, Severní Koreji, Turecku, Vietnamu, Jordánsku a na Kubě .

V knize „Jeden den Ivana Děnisoviče“ popisuje Alexandr Solženicyn jeden den v sovětském gulagu na Sibiři. Starý vězeň dává radu nově příchozímu: „Zde vládne zákon tajgy. Chce-li člověk přežít, musí být druhému člověku bratrem a přítelem, nikoli vlkem“. Nelidské podmínky gulagu je možno překonat jen vzájemnou solidaritou.

4. Princip subsidiarity

Princip subsidiarity (případné pomoci) je uváděn už v první sociální encyklice *Rerum novarum* (1891). *Subsidium* znamená podporu, pomoc. Princip subsidiarity znamená, že stát a společnost mají občanům a malým společenstvím poskytovat podporu a pomoc (v oblasti ekonomické, institucionální a legislativní), ale ponechat jim svobodu. Poprvé tento princip formuloval papež Pius XI.: „To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou dobře zařídit společenství menší a nižší. To má pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu. Neboť každý společenský zásah svým působením a svou přirozenou povahou má přinášet pomoc členům společnosti, nikdy je však nemá ničit a pohlcovat“ (*Quadragesimo anno*, 79). To však neplatí v totalitních systémech., které si uzurpují absolutní moc.

Heslovitě to lze vyjádřit takto: tolik svobody, kolik možno, tolik zasahování, kolik nutno. Stát se nemá vměšovat do rodinného života, do práva rodičů na výchovu dětí, do politiky, do záležitostí církve. Podle subsidiarity musí být společnost budována zdola v zařízeních, která jsou nejbližší jednotlivým osobám a vyšší společenství musí nastoupit teprve tehdy, když nižší společenství příslušné úkoly plnit nestačí. Princip subsidiarity se tak stává principem výstavby svobodné společnosti. Je efektivní pro celou společnost, ale je také náročný, protože vyžaduje vzájemnou odpovědnost. Prázdnotu mezi občanem a státem vyplňuje ve vyspělých státech množství různých spolků, sdružení a občanských iniciativ. Občanská společnost se stává jakousi protiváhou moci politické a nacionalismu. Silná občanská společnost oslabuje vertikální vazby založené na moci politických stran a umožňuje, aby se proti mocným prosadili i méně mocní, ba dokonce i bezmocní, a tím nastoluje společenské klima, které je známkou stability demokracie a nejlepším imunitním systémem, který si moderní demokracie proti negativním jevům vytváří. Dá se dokonce říci, že občanská společnost je životodárnou mízou demokracie, protože umožňuje občanům plně prožívat svou svobodu. U nás se někteří politici staví velmi podezřívavě k společenským iniciativám. Trpí představou, že každý, kdo projeví odlišný názor, by jej měl prosadit tím, že se nechá zvolit ve svobodných volbách za nějakou politickou stranu. Občanská společnost se jim jeví jako pokus oživit kolektivistické myšlení, jako „třetí cesta“, která spojuje socialistickou práci s kapitalistickým odměňováním. Ve skutečnosti socialistický kolektivismus naprosto neuznával iniciativu a angažovanost občanů, a to právě jsou znaky občanské společnosti. Kde nefunguje občanská společnost, nefunguje ani demokracie. Proto se Leninovi, Hitlerovi i Mussolinimu podařilo za pomoci lži, podvodů a tyranie dostat se k moci.

Pro stabilitu budovy je rozhodující správné rozložení zatížení. V lidské společnosti se toto zatížení nazývá vzájemná odpovědnost. Aby společnost byla stabilní, musí být toto břemeno správně rozloženo. Architekt zná zákony statiky, které ho poučují, jak toto zatížení správně rozložit. Lidská společnost však není mrtvá stavba, která stojí po staletí tak, jak ji architekt naplánoval a statik propočítal. Lidská společnost žije a mění se den ze dne. Na to, aby se toto

břemeno odpovědnosti správně rozdělilo a zajistilo i při všech změnách, jimiž společnost prochází, nestačí žádná statika. O tom vypovídá princip subsidiarity.

Má-li např. ministerstvo rozdělit sociálně slabým deset miliard korun, pohltí jednu třetinu jednotlivé stupně byrokracie, neprůhlednost systému, neefektivní práce jednotlivých institucí apod. Dají-li se tyto prostředky zástupcům obcí, naloží s nimi mnohem efektivněji. Představitelé obcí totiž dobře znají sociální situaci ve svém obvodu. Podle principu subsidiarity by kompetence měly být rozděleny logicky a systematicky ve směru od jednotlivce k rodině, obci, regionu (okres nebo kraj) až ke státu. Princip subsidiarity byl převzat do Maastrichtské smlouvy, odst. 3b o Evropské unii. To se týká i kompetencí Evropské komise. Podle tohoto principu bude mnohem větší i váha jednotlivých regionů.

Velký prezident USA, Abraham Lincoln, pronesl v roce 1854 výrok, který znamená uplatnění principu subsidiarity v politické oblasti: „Vláda má pro občany obstarat to, co si sami obstarat nemohou, ale nemá jim zasahovat do toho, co mohou stejně dobře, ne-li lépe udělat sami“.

5. Princip svobody

Bůh dal člověku svobodu jako nejvyšší projev toho, že je jeho obrazem. Důstojnost člověka vyžaduje, aby jednal podle vědomé a svobodné volby, to znamená podle osobního přesvědčení a nikoli ze slepého vnitřního popudu nebo pouze z vnějšího donucení. Této důstojnosti dosahuje člověk tím, že se osvobozuje ze zajetí vášní a směřuje k svému cíli svobodnou volbou dobra. Člověk je svobodný, protože chápe smysl své existence, kterou má zodpovědně uskutečňovat. Tato svoboda je však omezena mravním zákonem, který Bůh dal člověku. Vzdálí-li se člověk od mravního zákona, ohrožuje vlastní svobodu a bouří se proti Boží pravdě. Osvobodit se od zneužívání svobody ve smyslu ekonomickém a společenském znamená trvalé vnitřní obrácení. Neděje-li se to, pak svoboda umírá a zneužívaná svoboda ničí člověka i společnost. Dobro a zlo rozpoznává člověk podle úsudku svědomí, který neosvobozuje od objektivní pravdy, nýbrž pravdu horlivě hledá a dá se jí pak vést. Uplatňování svobody má vztah k přirozenému mravnímu zákonu, který „není nic jiného než světlo inteligence, které do nás vložil Bůh. Díky tomuto světlu víme, co je třeba konat, a čemu je třeba se naopak vyhýbat. Tento zákon nebo toto světlo Bůh daroval člověku při stvoření“ (sv. Tomáš Akvinský). Zmíněný zákon je univerzální a vztahuje se na všechny lidi, protože je ustanoven rozumem. Zákon Boží a zákon přirozený je vyjádřen v Desateru a předkládá člověku první a nejzásadnější normy, které upravují mravní život. Jeho základem je podřízenost vůči Bohu a touha po Bohu, jenž je pramenem i soudcem každého dobra. Přirozený zákon propojuje lidi rozličných kultur a ukládá jim společné principy jednání. Nezřízená láska k sobě samému je zdrojem pohrdání bližním a nadřazeností nad druhými. Kristus zjevuje, že pravá svoboda se uskutečňuje sebedarováním. Bůh nikomu nestrání, všichni lidé mají stejnou důstojnost. To je základem zásadní rovnosti a bratrství mezi lidmi nezávisle na rase, národnosti, pohlaví, kultuře a společenské třídě.

Pro marxisty to ovšem neplatí. Pro ně se stala nepřítelem západní kultura. Vítězství dělnické třídy se dostaví teprve tehdy, až z duše západního člověka zmizí křesťanská víra. Kapitalismus dělníky nezbídačil. Jejich osud se ve skutečnosti zlepšil a revolučně nepovstali proto, že jejich duše byly po dva tisíce let syceny křesťanstvím, které oslepilo jejich třídní nenávisť. Dokud křesťanství a západní kultura, imunitní systém kapitalismu, nebudou vykořeněny z duše západního člověka, nemůže marxismus zvítězit. Proto je třeba do celého světa hlásat: ve světě neexistují žádné absolutní hodnoty, žádné normy pro krásu a ošklivost, pro dobro a zlo. Ve světě bez Boha má mravní nadřazenost levice, která zvítězí až bude kultura Západu zničena. A to se dnes opravdu děje. Před touto diktaturou relativismu varuje současný papež Benedikt XVI., který dobře vidí, jak smýšlením mnoha křesťanů zmítají vlny sem a tam, od jednoho extrému k druhému: od liberalismu k marxismu, od radikálního

individualismu ke kolektivismu. Jenže Západ vymírá. Růst počtu obyvatel se zastavil a začal se zmenšovat. Statistická čísla upadající společnosti a umírající civilizace jsou otřesná. Od moru, který si ve 14. století vyžádal životy jedné třetiny Evropy, neexistovala vážnější hrozba pro přežití západní civilizace, která dnes umírá na nadměrný blahobyt, odmítání Boha a relativizaci hodnot. Papež hlásá, že dospělá víra je pevná a hluboce zakořeněná v přátelství ke Kristu a nenechá se proto svést módními proudy. Ale poddá-li se „kultuře smrti“, bude Západ následovat Leninovo impérium ke stejné neslavnému konci.

6. Princip spoluúčasti a spolurozhodování

Logickým důsledkem subsidiarity je participace. Je to zodpovědná účast co největšího počtu občanů na rozvoji sociálního, ekonomického, politického a kulturního života. Jedním z pilířů demokratického uspořádání je účast na politickém životě. Politické strany mají vysvětlovat úkoly občanské společnosti a zaměřovat je ke společnému dobru. Věřící laici mají při výběru politické strany dbát na etické požadavky vyplývající z víry a z příslušnosti k církvi a uplatňovat zásadu společného dobra, v němž je zahrnut i duchovní cíl člověka. Mezi nástroje demokratické participace patří také informace, bez jejichž znalosti, faktických údajů a různých návrhů řešení není možná žádná participace. Je nutné si uvědomit, že svět hromadných sdělovacích prostředků je ovládán honbou za ziskem, rivalitou mezi jednotlivými lobbyistickými skupinami a dalšími nešvary. Morální hodnoty a principy však platí i ve světě médií. Učitelství úřad církve zdůrazňuje, že na procesu rozvoje mají mít účast všichni lidé a všechny národy.

Lid svěří demokratické vládě pravomoci a funkce, které pak tato vláda vykonává v jeho jménu. Opravdová demokracie je však možná pouze v právním státě a na základě pravdivého pojetí lidské osoby, to znamená, že člověk je chápán jako obraz Boží. Rodiny mají právo vytvářet asociace s ostatními rodinami a institucemi, aby bránily práva rodiny a zasazovaly se o její zájmy. Křesťané si musí vážít demokratického systému, protože zajišťuje účast na politickém rozhodování, zaručuje ovládaným možnost volit a kontrolovat své vlády a v případě nutnosti je pokojnou cestou vyměňovat. Participace je důležitá pro rozvoj člověka také v oblastech jako je svět práce a ekonomických aktivit. K tomu patří podíl pracujících na vlastnictví, na jeho správě a na jeho výnosech. Na základě své práce by se měl každý pokládat za spolumatitele velkého pracoviště, na němž pracuje se všemi ostatními. Významné příklady participace lze nalézt v různých podnikatelských a sociálních aktivitách, charakterizovaných účastí, spoluprací a samosprávou. V zájmu společného dobra je nutno usilovat o vyváženost mezi sférou soukromou a státní. Zásahy státu však nesmějí nahrazovat jednání jednotlivců a jejich právo na svobodu v ekonomické oblasti.

K demokracii v hospodářství přispívá spoluúčast na kapitálu a zisku a na spolurozhodování v podnicích. Jan XXIII. v encyklice *Mater et magistra* se přimlouvá za spoluúčast dělníků na vlastnictví podniku, v němž pracují i na spolurozhodování v něm, protože tím bude vyjádřena jejich spoluodpovědnost. To v praxi znamená, že člověk se stává iniciativním a tvořivým občanem. U nás, bohužel, je rozšířený nezájem o všechno, co se týká života společnosti a politiky. Občané se spíše snaží obstarat si pro sebe výhodnější podmínky u institucí, jako kdyby tyto měly sloužit pouze jejich egoistickým zájmům. Stále také klesá účast na volbách.

Participace se dotýká všech stránek společenského života: využívání statků země, účasti na politickém životě, na řešení sociální otázky. Každá demokracie musí být postavena na participaci. Různé spolky a sdružení by měly být zapojeny do občanské společnosti a tím naplňovat funkci, která jim přísluší. Princip participace spolu s principem svobody a subsidiarity může znamenat maximum možné účasti na uskutečňování společného dobra. Zdůrazňuje to i pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 31 : „Je proto třeba pobízet všechny, aby se ochotně účastnili společných podniků. Zaslouží pochvaly způsob, jakým si vedou ty

národy, v nichž co největší část občanů se podílí na řízení veřejných záležitostí v ovzduší opravdové svobody“.

7. Princip všeobecného určení statků a soukromého vlastnictví

Pozemské statky jsou určeny k užívání všem lidem, jak to odpovídá důstojnosti lidské osoby a potřebám rodiny. „Bůh určil zemi a všechno, co je na ní, k užívání všem lidem a národům, takže stvořených statků se má dostat všem spravedlivou měrou, jak to žádá spravedlnost provázená láskou.“ (Gaudium et spes, 69). Bůh daroval zemi celému lidskému pokolení, aby dávala obživu všem jeho členům, aniž by někoho vylučoval nebo zvýhodňoval. V tom je jádro všeobecného určení statků. Člověk se bez materiálních statků, které jsou nezbytně nutné k výživě a růstu, nemůže obejít. .

Princip všeobecného určení pozemských statků je základem práva na všeobecné užívání statků. Každý člověk by měl mít možnost dosáhnout takového stupně blahobytu, která je nutná k jeho plnému rozvoji. Tento princip je „první zásadou celého společensko-mravního řádu“ (Laborem exercens, 19, O lidské práci). Všeobecné užívání statků neznámá, že všechno je k dispozici každému nebo všem. Všichni se sice rodí s právem na užívání statků, ale aby se zmíněné právo mohlo spravedlivě uplatňovat, jsou nezbytné určité regulační zásady, které jsou výsledkem národních a mezinárodních ujednání.

Princip všeobecného určení pozemských statků vybízí k tomu, aby hospodářství bylo inspirováno mravními hodnotami a vytváření bohatství mělo pozitivní funkci. Vlastník při svém jednání musí sledovat nejen svůj osobní a rodinný prospěch, ale také společné dobro. Z toho vyplývá povinnost zaměřovat statky k produkci, nebo je pronajmout těm, kdo jsou schopni je produktivně využívat. Tvorba bohatství probíhá díky vynalézavosti, iniciativě a tvůrčí schopnosti a přispívá k blahobytu jednotlivých lidí i národů. Všichni máme přispívat k rozvoji lidštějšího světa, v němž rozvoj jedněch nebude překážkou rozvoje druhých ani pohnutkou k jejich ovládnutí. Dychtění po majetku je odvěkým pokušením člověka. Odolávat mu lze jen velkým úsilím za pomoci Boží milosti.

Člověk, který využívá své inteligence, si může prostřednictvím práce přivlastnit část země, která se tak stává jeho vlastnictvím. Už papež Lev XIII. v encyklice Rerum novarum tvrdí, že soukromé vlastnictví je ve shodě s přirozeným řádem a rozšiřuje lidskou svobodu, protože každému poskytuje prostor pro jeho osobní a rodinnou nezávislost. Soukromé vlastnictví je základním prvkem demokratické politiky a představuje záruku správného sociálního uspořádání. Sociální nauka církve požaduje, aby vlastnění statků bylo spravedlivě dostupné všem lidem, aby se tak všichni alespoň v nějaké míře stali vlastníky. Křesťanská tradice však nikdy neuznávala, že právo na soukromé vlastnictví by bylo absolutní a nedotknutelné. Vždy je chápala v nejšířší souvislosti společného práva všech na užívání bohatství celého stvoření. Člověk nemá statky vlastnit tak, jako by byly jen a jen jeho, nýbrž jako by byly společné, protože vyšší než lidské zákony a soudy je zákon a soud Kristův. Vlastnictví v sobě skrývá na jedné straně řadu výhod, jako je zlepšení životních podmínek a zajištění vzhledem k budoucnosti, na druhé straně pokušení k modloslužebnému uctívání majetku, kdy se vlastník stává jeho otrokem.

Princip všeobecného určení statků vyžaduje, aby se na nich podíleli všichni, zvláště pak chudí, kteří stojí na okraji společnosti Účinná láska k chudým se musí vztahovat na nesmírné množství hladovějících, žebráků, bezdomovců, lidí bez lékařské péče a těch, kdo ztratili naději na lepší budoucnost. Náš Pán Ježíš Kristus se ztotožňoval se svými nejposlednějšími bratry a bude nás soudit také podle toho, co jsme vykonali pro chudé. Láska církve k chudým se inspirovuje Ježíšovými blahoslavenstvími, jeho chudobou a jeho pozorností vůči chudým. Chudoba však nemusí mít podobu pouze materiální, existuje také chudoba kulturní a náboženská. Církev inspirovaná evangelijním příkazem „zadarmo jste dostali, zadarmo dávejte“ (Mt 10,8) učí pomáhat bližnímu ve všech jeho potřebách a podporovat díla tělesného

i duchovního milosrdenství v lidské společnosti. Dávat almužnu chudým je svědectvím bratrské lásky a úkonem spravedlnosti, který se líbí Bohu. Ale když dáváme chudým to, co je pro ně nezbytné, neprojevujeme jim tím nějakou svou štedrost, protože jim vlastně dáváme to, co je jejich. Neprojevujeme jim skutek lásky, nýbrž spíše naplňujeme svou povinnost podle spravedlnosti.

8. Princip zachování životního prostředí

Životní prostředí je Bohem chtěný stvořený svět. Stvoření znamená dar, ale také úkol a odpovědnost. V současné době je vlivem průmyslové revoluce životní prostředí silně znečištěno (voda, vzduch, půda, skleníkový efekt, ozónová díra, hromady odpadků). Chce-li lidstvo uchovat zdravé životní prostředí i pro budoucí generace, mělo by změnit svůj vztah k životnímu prostředí i svůj životní styl. Stupňování ekonomického růstu může mít velmi negativní dopad na životní prostředí. Sociální nauka církve klade důraz na to, aby se podnikatelé zasazovali nejen za kvalitu vyráběného a spotřebovávaného zboží, nýbrž i za kvalitu životního prostředí a života vůbec. (CA 36).

První zmínka o životním prostředí je v apoštolském listu papeže Pavla VI. Octogesima adveniens (Osmdesáté výročí), kde se zamýšlí nad postindustriální společností a nad jejími spleťnými problémy a zmiňuje se také o životním prostředí. Základní měřítko, které slouží pro vyhodnocování problémů v oblasti vztahu člověka k životnímu prostředí, je biblické poselství a učitelský úřad církve. Pavel VI. se zmiňuje o tom, že moderní doba přinesla vzrůstající schopnost člověka zasahovat do přírody a pozměňovat ji. Tento záměr však nabyl agresivní podoby a ohrožuje životní prostředí. Tak jsme dospěli ke kritickému bodu vztahu mezi člověkem a životním prostředím.

Velikou pozornost životnímu prostředí věnuje papež Jan Pavel II. v encyklice Centesimus annus (Stý rok). Otázka ekologie je velmi znepokojivá. Člověk, který je ve vleku touhy po majetku a požitku, spotřebovává zdroje země i zemi samotnou. Člověk svou prací mění svět a v určitém smyslu ho nově tvoří, ale přitom zapomíná, že tento svět dostal od Boha, aby ho tvůrčím způsobem přeměňoval. Papež upozorňuje na to, že i když snaha o uchování zdravého životního prostředí je žádoucí a správná, mnohem méně se angažujeme pro zachování morálních podmínek věrohodné humánní ekologie, tzn. smyslu pro duchovní hodnoty. Ve znečištěném životním prostředí mohou vymírat živočišné druhy a onemocnět lidé, ale ztratí-li společnost smysl pro duchovní hodnoty, vznikne klima chudé na duchovní kyslík, v němž lidé duchovně zakrní a společenská solidarita selhává.

Ochrana životního prostředí je výzva pro celé lidstvo. Jedná se o společnou a univerzální povinnost respektovat všude ve světě kolektivní společné dobro, které je určeno všem. Současné globální rozměry ekologické krize poukazují na nezbytnost vyrovnávat se s ní v celosvětovém měřítku, protože všichni tvorové jsou na sobě vzájemně závislí podle řádu stanoveného Stvořitelem. Je nutné přihlížet k přirozenosti každé bytosti spojené s ostatními v uspořádaném systému, jakým je vesmír. V této souvislosti si uvědomujeme obrovský význam rozmanitosti rostlinných druhů (biodiverzita), s níž musíme odpovědně nakládat, protože představuje nesmírné bohatství celého lidstva. Amazonský region je jedním z nejcennějších životních prostředí na celém světě (zelené plíce planety), protože množství biologických druhů a rozsáhlé deštné pralesy z něho činí životně důležitého činitele pro udržení přirozené rovnováhy, která je pro život nezbytná. Učitelský úřad církve zdůrazňuje lidskou odpovědnost za zachování zdravého životního prostředí. Předpokladem toho však je etika úcty k životu a k lidské důstojnosti, k právům dnes žijících i budoucích lidských pokolení.

Jedním z velkých problémů současnosti je globální oteplování Země, které je způsobeno stále intenzivnějším spalováním uhlí a plynů. Tím stoupá ve vzduchu obsah kysličníku uhličitého, což působí tzv. skleníkový efekt a vede k oteplování Země. O tom, že jde skutečně

o vážný problém, svědčí už několik mezinárodních konferencí o změně klimatu. Viníkem globálního oteplování jsou bohaté průmyslové země, které produkují nejvíce škodlivin. Politika omezení spotřeby pevných paliv a ropy by znamenala pro vyspělé země jen jisté snížení hospodářského růstu, zatím co pro rozvojové země by měla katastrofální následky a prodloužila by strádání miliónů lidí žijících v chudobě. Na kjótské konferenci v roce 1997 bylo dosaženo kompromisu stanovujícího snížit v období let 2008–2012 produkci šesti plynů způsobujících skleníkový efekt o 8% pro EU (včetně ČR), o 7% pro USA a o 6% pro Japonsko, vše počítáno k úrovni roku 1990.

Třetí mezinárodní konference o změně klimatu v Haagu v roce 2000 skončila naprostým fiaskem, protože USA, Kanada a Japonsko (největší znečišťovatelé) se nechtěly zavázat snížit emise v letech 2008–2012. Obyvatelstvo USA tvoří jen 4% světového obyvatelstva, ale podílí se třiceti procenty na podílu skleníkových plynů a tento podíl stále roste! Americký prezident George W. Bush oznámil, že kjótské dohody jsou v rozporu s americkými ekonomickými zájmy. Omezení oxidu uhličitého by si vynutilo okamžitou konverzi amerických uhelných elektráren na plynové, a to je záležitost finančně velmi náročná. Ale bohatá Amerika si ji může dovolit spíše než kterákoli jiná země.

Po konferenci v Haagu vydal výbor ekologické sekce České křesťanské akademie tuto výzvu: „Zástupci států a národů se nedokázali dohodnout. Je to jeden z případů, jak my, lidé, svou zaslepeností, bezohledností, sobectvím a odmítáním používat rozum, vážně poškozujeme svůj dočasný domov – planetu Zemi – a tím narušujeme celé krásně a harmonické Stvořitelovo dílo a zpronevřujeme se poslání, které v něm máme. Devastace přírody – Božího díla – nebývá dnes v církvích předmětem zájmu, ale Pán Ježíš během svého života na této Zemi opakovaně projevoval zájem o běžné pozemské záležitosti lidského života. Přehlížet je poukazem na mimozemský, transcendentní rozměr života je útekem od poslání, které jako lidé ve světě máme.“ Sekce vyzvala věřící, aby na toto ohrožení Země pamatovali ve svých modlitbách. V dnešní situaci ohrožení životního prostředí jsou velmi aktuální Ježíšova slova: „Vy jste sůl země, vy jste světlo světa.“

Životní prostředí se vymyká tržnímu hospodářství bez přívlastku, protože tržní mechanismy je nedovedou chránit nebo rozvíjet. Hrozí rovněž nebezpečí, že průmyslové země vyždímají přírodní bohatství a protože energetické zdroje jsou omezené, chudé země přijdou zkrátka. Proto neobnovitelné zdroje musí být k dispozici všem a je nutno počítat i s mezigenerační solidaritou. Ochrana životního prostředí rovněž vyžaduje, aby se do ceny suroviny započítávaly i ceny za poškození životního prostředí.

Závažné ekologické problémy nás nutí k přijetí nového životního stylu. Ten se má vyznačovat střízlivostí, umírněností a sebekázní. To znamená vzdát se konzumismu a podporovat takové formy produkce, které budou uspokojovat primární potřeby všech lidí. Důvodem takového postoje je vděčnost Bohu za dary, které nám poskytuje. Mysl odpoutaná od pozemských dober také lépe chápe Boží úmysly s člověkem a proniká hlouběji do Božích tajemství.

Brno, 16. března 2 007.

Cyril Martinek

